

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 27ΗΣ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1966

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤ. ΤΣΑΤΣΟΥ

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ ΤΗΣ 28ΗΣ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Ἡ Ὀλομέλεια τῆς Ἀκαδημίας συνήλθε τὴν 27ην Ὀκτωβρίου, ἡμέραν Πέμπτην καὶ ὥραν 6 μ. μ., εἰς πανηγυρικὴν συνεδρίαν πρὸς ἑορτασμὸν τῆς Ἐθνικῆς Ἐπετείου τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940.

Μετὰ σύντομον, ὡς κατωτέρω, εἰσήγησιν τοῦ **Προέδρου** ὠμίλησεν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀκαδημίας ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Διονύσιος Ζακυθινός** μὲ θέμα «Ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940»¹.

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ κ. ΚΩΝΣΤ. ΤΣΑΤΣΟΥ

Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν διεκρίθη, κατὰ τὴν μακρὰν ἱστορίαν του, διὰ τὰς ἐπιμόνους, συνεχεῖς καὶ συνεπεῖς προσπαθείας του, τὰς ἄνευ ὑπερβολῆς τινὸς τεινούσας ἀδιαπτῶτως πρὸς σταθερὸν σκοπὸν. Διεκρίθη διὰ τὰς ἀποτόμους, ἐνίοτε ἀπροσδοκῆτους, ἐξάρσεις του, τὰς ὑπερβαινούσας πᾶν σύνηθες μέτρον δυνάμεως καὶ ἀρετῆς. Ἀπὸ τὰς ἐξάρσεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἀστερίζουν τὸν πολυαῖωνα δρόμον του, ἡ κατὰ χρόνον τελευταία εἶναι ἡ ἐκδηλωθεῖσα τὴν αὐγὴν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940. Τὰ διεσπαρμένα ἐν μιᾷ στιγμῇ συνηνώθησαν τότε εἰς ἓν. Οἱ λαλοῦντες ὅλας τὰς γλώσσας τῆς Βαβέλ Ἑλληνας, ὠμίλησαν διὰ μιᾶς μίαν γλῶσσαν καὶ μίαν ὑψωσαν φωνήν. Οἱ ἐχθροὶ αἰφνιδιάσθησαν καὶ οἱ σύμμαχοι ἐξεπλάγησαν. Εἰς τὸ σκότος τῶν πικροτέρων ἡμερῶν

1. Βλ. κατωτ., σ. 353 κ. ἐ.

τοῦ ἀγῶνος των τὸ πρῶτον ἐλπιδοφόρον φῶς τὸ ἐκόμισαν πρὸς αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες.

Ἡμεῖς τότε ἐπληρώθημεν ἀπὸ τὸ ὑπερήφανον αἶσθημα ὅτι εἰς τὴν γενεάν μας ἐπεφύλαξεν ἡ μοῖρα μίαν τοιαύτης λαμπρότητος ἐπιβεβαίωσιν, μίαν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπικύρωσιν τῶν ἔθνικῶν ἀρετῶν μας. Τῶν ἀρετῶν ἐκείνων αἱ ὁποῖαι δίδουν εἰς τὰ ἔθνη τὸ δικαίωμα νὰ ὑπάρχουν ὡς ἐλεύθεραι πολιτικαὶ κοινωνίαι καὶ αὐτοδυνάμως νὰ ἀναπτύσσονται ἐντὸς τῆς οἰκογενείας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τιμᾷ τὸ μέγα τοῦτο ἱστορικὸν γεγονός, κατ' ἔτος, διὰ πανηγυρικῆς συνεδριάσεως, καθ' ἣν μέλος αὐτῆς ἐκφωνεῖ τὸν προσήκοντα λόγον. Τὸν λόγον αὐτὸν ἐφέτος θὰ ἐκφωνήσῃ ὁ ἀκαδημαϊκὸς καὶ καθηγητῆς κ. Δ. Ζακυθηνὸς μὲ θέμα: «Ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν 28^{ην} Ὀκτωβρίου 1940».

ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΕΙΣ ΤΗΝ 28^{ΗΝ} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ

Ἐορτάζομεν τὴν ἐπέτειον τῆς κηρύξεως τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ Πολέμου καὶ τῆς εἰσόδου τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον. Εἴκοσι καὶ ἕξ ἔτη μετὰ τὰς ὀδυνηρὰς καὶ ἐνδόξους ἐκεῖνας ἡμέρας τὰ γεγονότα τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως, λειαινόμενα τρόπον τινὰ ὑπὸ τῆς ῥοῆς τοῦ χρόνου καὶ ὀρώμενα ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἱστορικῆς ὀπτικῆς, ἀποκοτῶν τὸ βαθύτερον νόημα καὶ ἐμφανίζονται ὑπὸ τὸ θεσπέσιον κάλλος των. Αἱ ἡρωϊκαὶ πράξεις ἀτόμων καὶ ομάδων, ἡ πάνδημος συμμετοχὴ εἰς τὸν ἀγῶνα, αἱ μεγάλαι θυσίαι καὶ καταστροφαί, τὰ σχίσματα, αἱ πικρίαι, αἱ ἐλπίδες καὶ αἱ ἀπογοητεύσεις — πάντα ταῦτα ἐνεγράφησαν εἰς τὰς δέλτους τῆς Ἱστορίας, διὰ νὰ ἀποτελέσουν κεφάλαιον ἐκ τῶν μεγίστων τοῦ ἔθνικοῦ βίου, πηγὴν ἀέναον ὑπερηφανείας, ἐμπνεύσεως καὶ φρονηματισμοῦ.

Ἄλλὰ τὰ γεγονότα, τότε μόνον γίνονται κτῆμα τοῦ ἔθνικοῦ βίου, ὅταν ἐρμηνεύωνται καὶ ὅταν ἐντάσσωνται εἰς τὸν κορμὸν τῆς πατρίου Ἱστορίας οὐχὶ ὡς ἐξαιρέτα τῆς τύχης συμβάματα, ἀλλ' ὡς μέλη ἀρμονικὰ καὶ ἰσόρροπα τοῦ συνόλου. Εἰς τὸ χρέος τοῦτο ὑπέικων, ταχθεὶς ὑπὸ τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἵνα εἶπω τὸν προσήκοντα λόγον, θὰ πραγματευθῶ τὸ θέμα «Ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν 28^{ην} Ὀκτωβρίου 1940». Κύριον ἀντικείμενον τοῦ ὁμιλητοῦ θὰ εἶναι νὰ σκιαγραφῆσῃ τὴν μεταξὺ τῶν δύο πολέμων ἐποχὴν, διὰ βραχυτάτων μὲν ἐξ ἀπόψεως διεθνούς, μακρότερον δέ πως ἀπὸ σκοπιᾶς Ἑλληνικῆς, περιοριζόμενος εἰς τὰ καιρία ἔθνη ζητήματα. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ πειραθῆ νὰ ἐκτιμῆσῃ ἀκριβέστερον τὴν σημασίαν τῆς μεγάλης ἐποποιίας τοῦ 1940 / 41 καὶ

νά ἐρμηνεύσῃ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους πρὸς τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἐπιτεύξεις.

* * *

Ἡ μεταξὺ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων ἐποχὴ εἶναι ἱστορικὴ περίοδος τυπικῶς μεταβατικῆ. Κύρια χαρακτηριστικά της εἶναι ἡ ἐγκατάλειψις τῆς στατικότητος τῶν παλαιότερων γενεῶν, ὁ ἠὺξήμενος ῥυθμὸς τῶν ἐξελίξεων, ἡ ἰσχυρὰ ῥοπὴ πρὸς τὴν ἀλλαγὴν, ἡ ῥευστότης τῶν θεσμῶν, ἡ γενικὴ ἀνησυχία, ἡ *uneasiness*, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ *Locke* — συμπτώματα, τυπικὰ καὶ ταῦτα, τῶν μεταβατικῶν περιόδων καὶ τῶν περιόδων κρίσεως. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ ἐποχὴ τοῦ Μεσοπολέμου ἀπέρρευσεν ἐκ τῶν γενικωτέρων καταστάσεων, τῶν κοινωνικῶν, τῶν ἰδεολογικῶν καὶ τῶν ψυχολογικῶν ῥοπῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ὁ Πρῶτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ἀντιστοίχως οἱ πολιτικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ ἀνταγωνισμοί, αἱ ἰδεολογικαὶ συγκρούσεις, τὰ ῥεύματα τῶν ἰδεῶν, ἡ ἀναμέτρησις τῶν πολιτειακῶν καὶ κοινωνικῶν συστημάτων κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην εἰκοσαετίαν ἤγαγον τὴν Ἀνθρωπότητα πρὸς τὴν νέαν σύρραξιν. Θὰ ἠδύνατό τις εὐλόγως νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος θὰ ἴδῃ τὸν Πρῶτον καὶ τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον ὡς ἐνιαῖόν τι ὄλον, ὡς τινὰς φάσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ παγκοσμίου κρίσεως. Ἦδη νεώτερος ἱστορικὸς ἔγραψεν ὅτι ὁ Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος «ἐν τῇ πολυπλόκῃ ἀλληλουχίᾳ τῶν αἰτίων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων εἶναι ἀριδῆλως ἡ συνέχεια τοῦ Πρώτου» καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1914 μέχρι τοῦ 1944 «τὸ ἀνθρώπινον γένος περιεπλάκη εἰς ἔτερον δεύτερον Τριακονταετῆ Πόλεμον»¹.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον, ὁ ὁποῖος κατέληξεν εἰς τὸ «διπολικὸν σύστημα» (*système bi-polaire*)² τῶν καθο-

1. Maurice Baumont, *La faillite de la Paix (1918 - 1939)*, ἐν Παρισίοις, 1951, σελ. 763.

2. J. - B. Duroselle, *L'Europe de 1815 à nos jours. Vie politique et relations internationales*, ἐν Παρισίοις, 1964, σελ. 201 κέ.

λικῶν ἀνταγωνισμῶν, ὁ Πρῶτος καθιέρωσε ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐπέβαλεν ἐν τῇ πράξει τὸν κατακερματισμὸν τῶν πολιτικῶν ἐνοτήτων καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἀντιτιθεμένων ἐθνικῶν ομάδων. Οὕτως ἡ Συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν ἀπετέλεσε τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων, ἡ ὁποία ἀπὸ ἐνὸς ἤδη αἰῶνος σταθερῶς ἀνήρχετο εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λαῶν ὡς θεμελιώδης συντελεστὴς τοῦ διεθνοῦς βίου. Ἡ δημιουργία τοῦ ἐθνικοῦ κράτους, τοῦτο ὑπῆρξε τὸ μέγα ἐγχείρημα τῆς Εἰρήνης. Ἡ ὑπαγωγή ἐκάστης ἐθνότητος ὑπὸ ἐνιαίαν καὶ ἀποκλειστικὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, ὑφ' ἣν αὕτη θὰ ἠδύνατο τοῦ λοιποῦ νὰ διαβίωσῃ ὡς αὐτόνομος καὶ αὐτάρκης πολιτιστικὴ μονάς, τοιαύτη ὑπῆρξε ἡ ἀξίωσις τῶν οἰκοδόμων τῆς νέας Εὐρώπης. Ὅμως αἱ πραγματικότητες, ὡς εἶχον διαμορφωθῆ ἐκ τῆς μακροαἰῶνος συμβιώσεως τῶν λαῶν, καθίστων τὸ ἔργον τῶν δυσχερές, διότι ἡ κατανομὴ τῶν ἐθνικῶν ομάδων ἐνεφάνιζε πολλαχοῦ τὸν χάρτην ὡς πραγματικὴν «δορὰν πάνθιρος»¹.

Ὅπως δὲποτε ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνοτήτων, κατακτιῶσα τὴν διεθνή πολιτικὴν, ἀπέβη ἡ ἀρχουσα ἰδέα - δύναμις, ἀναδυομένη ἐκ τῶν σπλάγχχνων τῶν μαζῶν καὶ κινουσα τὰς μάζας. Ἐπὶ τὰ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος - μᾶζα, *der Massenmensch*, ἀνερχόμενος, ἀσκεῖ ἰσχυρὰν πίεσιν ἐπὶ τῶν παγκοσμίων ρευμάτων. Ὁ Ἐθνικισμὸς, δυναμικὴ καὶ ἀκραία ἐκδήλωσις τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, θρυμματίζει τὴν παλαιὰν Εὐρώπην καὶ μετ' οὐ πολὺ κατακτᾷ τὰς λοιπὰς ἡπείρους. Ὡς παρετήρησε νεώτερος ἱστορικός, «ὁ σύγχρονος κόσμος ἐγκαθίσταται ἐν τῷ μέσῳ ἀντιφάσεων, αἱ ὁποῖαι σπαράσσουσιν αὐτόν. Ἐνῶ ὁ πολιτισμὸς γίνεται οἰκουμενικὸς καὶ ἡ αὐτὴ τεχνικὴ κατέκτησε τὸν πλανήτην, φερόμενον πρὸς τὴν συλλογικὴν ὁμοιομορφίαν τῶν ἡθῶν, οἱ ἐθνικισμοὶ ἐκρηγνύνται μετὰ βιαιότητος . . . »². Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνοτήτων, ἀρχὴ δημιουργικὴ καὶ ἀπολυτρωτικὴ, μεταβάλλεται εἰς συντελεστὴν μεγίστων συγκρού-

1. Maurice Baumont, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 52.

2. *Αὐτόθι*, σελ. 527.

σεων. Προφητικῶς, ἤδη τῷ 1887, ἐπανεκδίδων τὴν διάλεξιν *Qu'est-ce qu'une nation?* (11 Μαρτίου 1882), ὁ Ἐρνέστος Renan ἔγραφε: «Τὸ μελέτημα τοῦ τόμου τούτου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀποδίδω μεγαλυτέραν σημασίαν καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, εἶναι ἡ διάλεξις *Qu'est-ce qu'une nation?* Ἐξύγισα κάθε λέξιν μὲ τὴν μεγαλυτέραν φροντίδα. Εἶναι δι' ἐμὲ ὁμολογία πίστεως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καί, ὅταν ὁ νεώτερος πολιτισμὸς θὰ καταποντισθῇ ἔνεκα τῆς ὀλεθρίας συγχύσεως, τῆς ὑφισταμένης περὶ τὰς λέξεις ἔθνος, ἐθνικότης, φυλή. ἐπιθυμῶ νὰ μὴ λησμονηθοῦν αἱ εἴκοσιν αὐταὶ σελίδες»¹.

Ἐθνικὸν κράτος, Ἐθνικισμὸς, Δημοκρατία καὶ Ἐπανάστασις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, τελευταῖαι φάσεις τῆς Ἀποικιοκρατίας ἐν τῷ διηπειρωτικῷ χώρῳ — ταῦτα εἶναι τὰ ἰδεολογικὰ σχήματα καὶ τοιαῦται αἱ πραγματικότητες, ἐντὸς τῶν ὁποίων κινεῖται ἡ διεθνὴς κοινωνία μετὰ τὸν Πρῶτον Παγκόσμιον Πόλεμον. Ἡ Ἐπανάστασις ἐνσαρκοῦται εἰς δύο ἀντιτιθέμενα συστήματα, ἀπότοκα τῶν φιλοσοφικῶν ρευμάτων τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, συστήματα ἀντιτιθέμενα πρὸς ἄλληλα ἀλλ' ἐπὶ τὰς αὐτὰς φερόμενα μορφὰς διακυβερνήσεως τοῦ κόσμου. Ἡ ἄνοδος τῶν τυραννίδων, θρυμματίζουσα τὸ εὐθραυστον οἰκοδόμημα τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν, παρέσυρε τὴν οἰκουμένην εἰς τὴν τροχίαν τῶν ἐπαναστάσεων. Ἦδη ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1917 ἡ Μαξικῆς προελεύσεως Ῥωσικὴ ἐπανάστασις παρεσκεύαζε τὸν σπουδαιότερον συντελεστὴν τῶν μελλοντικῶν ἐξελίξεων. Ἀπὸ τῆς «πορείας πρὸς τὴν Ῥώμην» (27 Ὀκτωβρίου 1922) ἀνεφαίνετο ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Φασισμὸς, ὅστις ἀπὸ τῆς 3 Ἰανουαρίου 1925 ἴδρυνε τὸ ὀλοκληρωτικὸν κράτος. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμὸς προάγεται εἰς τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1933 καὶ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ ἐπομένου ἔτους

1. *Oeuvres Complètes de Ernest Renan, édition définitive par Henriette Psichari*, τόμ. Α', ἐν Παρισίοις, 1947, σελ. 719 κέ. Πρβλ. Δ. Ἀ. Ζακωθνοῦ, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Πολιτισμοῦ, ἐν Ἀθήναις, 1955, σελ. 42 κέ.*

ἐπιβάλλει τὴν ἀπεχθεστέραν τῶν τυραννίδων. Ἄλλα ἐλάσσονα δλοκληρωτικὰ καθεστῶτα ἐπικρατοῦν εἰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης. Διὰ δευτέραν φορὰν ἡ Ἀνθρωπότης ὠδηγήθη εἰς τὸν Πόλεμον.

* * *

Ὅποια ὑπῆρξαν τὰ δλοκληρωτικὰ ταῦτα συστήματα καὶ τὰ ἰδεολογικὰ αὐτῶν θεμέλια, ὁποῖος ἐγένετο ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ πολυαίμακτος πόλεμος, ὁποῖα τὰ θαυμαστὰ ἔργα καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ δὲν θὰ εἶπω ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, διότι ἐπείγομαι νὰ ἐκθέσω σκέψεις τινὰς περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων τῆς κρισίμου εἰκοσαετίας.

Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Πρῶτον Παγκόσμιον Πόλεμον ἐντάσσεται εἰς τὸν κύκλον τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ προγράμματος καὶ ἀποτελεῖ φάσιν τοῦ ὑπερτάτου ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον ἀπὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀναλάβει διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς πολιτικῆς των ἀνεξαρτησίας. Κατὰ ταῦτα ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν ἀπέβη ἡ ἀποκορύφωσις τοῦ ἐθνικοῦ βίου. Μεγάλα θέματα, ὡς τὸ τῆς Βορείου Ἡπείρου καὶ τὸ τῆς Δωδεκανήσου, δὲν ἐτύγχανον εὐμενοῦς λύσεως, οὐχ ἦττον τὸ ἀπελευθερωτικὸν πρόγραμμα εὐοδοῦτο εἰς τὰς κυρίας αὐτοῦ γραμμὰς.

Τὰς ἐδαφικὰς διεκδικήσεις ἐστήριξεν ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων. Ἡ ἔννοια τοῦ ἔθνους εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἔννοια Ἑλληνική. Ἐφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Ἡρόδοτος (Η', 144) καθώρισε τὰ στοιχεῖα τὰ συγκροτοῦντα τὴν ἐθνικὴν κοινότητα, τὸ ὄμαιοον, τὸ ὀμόγλωσσον, τὰ κοινὰ ἰδρύματα τῶν θεῶν καὶ τὰς θυσίας, τὰ ἡθεα τὰ ὀμότροπα, ἡ ἰδέα τοῦ ἔθνους κατηύθυνε τὸν κοινωρικὸν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων¹. Καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ μείζονα καὶ ὑπερεθνικὰ κραταῖα συγκροτήματα, τὰ ὁποῖα ἀνήγειρον ὁ Ἑλληνισμός, εἰς τὰ κράτη τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων αὐτοῦ, εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς μείζονας ἀλλ' ὑπὸ

1. Δ. Ἀ. Ζακυθηνοῦ, *Αὐτόθι*, σελ. 38 κέ.

ἀλλοεθνῶν ἐλεγχομένας αὐτοκρατορίας, ὑπὸ τὰς ὁποίας ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπήχθη, εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν δηλονότι καὶ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἣ κυψέλη τοῦ ἔθνους διετηρήθη ὡς ὑποδομὴ τῶν πολυεθνῶν κρατῶν, ὡς μονὰς ἰδιάζουσα καὶ ἀποκλειστικὴ βίου πνευματικοῦ καὶ συναισθηματικοῦ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀχανοῦς ἐρημίας τῶν ἑτεροτρόπων καὶ ἑτερογλώσσων ἀνθρώπων. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ὀρμώμενον, τὸ νεώτερον Ἑλληνικὸν ἔθνος ἠξίωσε τὴν «πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν»¹. Ἡ Ἑλληνικὴ Παλιγγενεσία ὑπῆρξε γεγονός καίριον οὐ μόνον διὰ τὴν γένεσιν τῶν ἐθνικισμῶν τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀποκρυστάλλωσιν τῶν ἰδεολογικῶν ρευμάτων τῆς διεθνοῦς κοινωνίας καὶ τῶν συστημάτων τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς.

Αἱ ἀρχαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐθεμελιώθη ἡ Ἑλλάς τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τὰς μακρὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις. Ἄλλ' οὐχὶ σπανίως αἱ ἱστορικαὶ παραδόσεις καὶ αἱ ἱστορικαὶ πραγματικότητες τοῦ Ἑλληνισμοῦ φέρουν ἐν ἑαυταῖς σπέρματα καὶ ἀρχὰς ἀντιφατικὰς². Δυνάμεις ἀντιφατικαὶ κυβερνοῦν τὴν παγκοσμίαν ἀποστολὴν τῶν Ἑλλήνων. Τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἔπλασε τὰς πρώτας ἐννοίας τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον διεμόρφωσε τὰ ἰδεώδη πολιτεύματα, τὸ ἔθνος τοῦτο πολλάκις ἀπεδείχθη δυσήμιον εἰς τὰς ἐννοίας ταύτας. Κατὰ τὴν ἐπέκτασίν του διετήρησε χαρακτηῖρα ἀριστοκρατικόν, ἐδημιούργησε ἀξίας ὑπερεθνικὰς, διαδοχόμενας διὰ τῶν ὁρέων, διὰ τῆς θαλάσσης, διὰ τοῦ ἀέρος. Ἀπεστράφη πάντοτε τοὺς κλειστοὺς χώρους καὶ ἐκινήθη ὑπεράνω τῶν συνόρων. Ὑπεράνω τῶν συνόρων διεμόρφωσε τὴν πνευματικὴν του κοινότητα. Ὡς παρετήρησεν εἰς τῶν διαπρεπεστέρων γλωσσολόγων τῆς παρελθούσης γενεᾶς, ὁ *Antoine Meillet*, «ἄξιον προσοχῆς γνώρισμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπῆρξεν ὅτι οὐδέποτε ἐχρειάσθη

1. Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἐπιδαύρῳ, 1 Ἰανουαρίου 1822, προοίμιον.

2. Βλ. παρατηρήσεις τινὰς ἐν τῷ βιβλίῳ Δ. Ἀ. Ζακυνθοῦ, Ἡ Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, ἔκδοσις δευτέρα, ἐν Ἀθήναις, 1965, σελ. 37 κέ.

τὴν πολιτικὴν ἐνότητα, διὰ τὴν παρασκευάσῃ τὴν ἐνότητα τῆς γλώσσης, καὶ ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι εἷς πολιτισμός, πρὶν ἢ ἀποβῆ ἡ κρᾶτος»¹.

Αἱ ἀντινομίαι αὗται εἶναι ἀπότοκοι τοῦτο μὲν τοῦ ἐνυπάρχοντος εἰς τὸ Ἔθνος πνεύματος, τοῦτο δὲ τῆς καθόλου διαίτησ καὶ τῶν τυχῶν αὐτοῦ ἐν τῇ μακρᾷ ἱστορικῇ διαδρομῇ. Ἀριστοκρατικὸν καὶ τρεπόμενον πρὸς τὴν ἀστυφιλίαν, στερωθῶς ἐχόμενον τῶν πατρίων θεσμίων καὶ παραδόσεων, τὸ ἔθνος τοῦτο ἀνοίγεται εἰς εὐρείαν μετ' ἄλλων λαῶν ἐπικοινωνίαν. Εἷς τῶν τρόπων τῆς διαβιώσεώς του ἐπὶ μακρὰς καὶ οὐχὶ ἀγόνους ἐποχὰς τῆς ἱστορίας του ἦτο ἡ συμβίωσις. Εἶναι τοῦτο φαινόμενον ἄξιον σπουδῆς. Ἡ ἐπικράτησις τῶν ἀναγεννωμένων ἐθνικισμῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου καὶ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ — ἐθνικισμῶν, τοὺς ὁποίους ἐν τῇ πρωτοποριακῇ τῆς ἐνεργείᾳ εἶχεν ἐκθρέψει ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία — κατέστησεν ἀδύνατον τὴν συμβίωσιν. Ὑπὸ τὰ πλήγματα τῶν τέως χριστιανῶν ὑποτελῶν τῆς ἡ Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας κατέρρευσεν. Ὁ Πρῶτος Παγκόσμιος Πόλεμος καὶ ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν ἐπεσφράγισαν τὸν διαμελισμὸν τοῦ Κράτους τῶν Σουλτάνων. Εἰς τὴν θέσιν τῆς Κραταιᾶς Βασιλείας ἰδρύετο κράτος Τουρκικὸν ἐθνικόν. Ὁρθῶς διέγνωσε τὴν σημασίαν τῶν γεγονότων ὁ Παῦλος Καρολίδης. «Μετὰ τῆς ἐκλείψεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, γράφει, ἐκλείπει μέχρι τινὸς καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ ἡ ἐπὶ αἰῶνας δεσπόζουσα τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως Βυζαντινὴ παράδοσις τῆς ἀνορθώσεως τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους μετὰ πρωτευσούσης τὸ Βυζάντιον, ὅπερ ἐν τῷ Τουρκικῷ Κράτει δὲν εἶναι πλέον ἢ πολυῦμνητος πρωτεύουσα πόλις τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους. . .»². Τὰ ὄρια μιᾶς πολυεθνικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅσον καὶ ἂν ἦσαν εὐθραυστα καὶ ἐν πολλοῖς συμβολικά, ἐξησφάλιζον τὰς συμβιώσεις καὶ ἐκάλυπτον τοὺς ἐθνικοὺς

1. Antoine Meillet, *Aperçu d'une Histoire de la langue grecque*, ἐν Παρισίοις, 1920, σελ. 252.

2. Παρὰ Κ. Παπαρηγοπούλω, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἔκδοσις 1932, τόμ. Γ', 2, σελ. 415.

ἀνταγωνισμούς. Θρυμματισθείσης ταύτης εἰς μικρὰ κράτη, ἄλλα μὲν ἀνεξάρτητα, ἄλλα δὲ ὑπὸ διάφορα τελούντα καθεστῶτα, ἐξέλιπον αἱ προϋποθέσεις τῶν συμβιώσεων, τῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ τῶν μεγάλων ἐθνικῶν προγραμμάτων. Τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν δὲν θὰ εὔρεθοῦν ἀντιμέτωποι δύο οἰκουμενικαὶ ἰδέαι, ἀλλὰ δύο ἐθνικὰ κράτη.

Ἡ ὑπερτάτη σύγκρουσις ἐγένετο εἰς τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀνατολῆς, χῶρον ἱστορικῶν ἀγώνων. Ἀποτέλεσμά της ὑπῆρξεν ἡ κατάρρευσις τοῦ μετώπου καὶ ἡ πτώσις τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα διεδραματίζοντο κατὰ τὸν Αὐγουστον μῆνα τοῦ 1922, εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἐκ τῶν σπουδαιότερων τῆς καθολικῆς Ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων. Ἴσως ἡ συνείδησις τοῦ ἔθνους δὲν ἔχει ἀκόμη σταθμῆσει τὸ μέγεθος τῶν πραγμάτων, τὸ βαθύτερον νόημά των, τὰ ἐγγύτερα καὶ τὰ ἀπώτερα ἀκολουθήματα αὐτῶν. Γνωρίζω τὰς ἐξαιρέσεις, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλω δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι οὔτε ἡ Ἱστορία, οὔτε ἡ Τέχνη τοῦ Λόγου, οὔτε αἱ ἄλλαι Τέχναι ἤρθησαν εἰς τὸ ὕψος τοῦ τεραστίου τούτου συμβεβηκότος τοῦ ἐθνικοῦ βίου.

Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ ὑπῆρξεν ἡ τελευταία φάσις τοῦ ὑπερποντίου Ἑλληνισμοῦ. Ὑπὸ τὰ ἐρείπιά της ἐτάφησαν αἱ Ἰωνικαὶ καὶ αἱ Ποντικαὶ ἀποικίαι, αἱ κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸ μέγα ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Βυζαντίου, ἡ θαυμασία ἀντίστασις καὶ τὸ ἀφανὲς κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων τῆς Τουρκοκρατίας. Τὰ κύματα τοῦ Αἰγαίου ἔρριψαν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν καὶ τῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔλεινὰ λείψανα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Καὶ ἀντήχησαν οἱ αἰγιαλοὶ καὶ τὰ βουνὰ ἀπὸ τὸν γόν τῶν σπαρασσομένων ἀνθρώπων! Ποῖος κάλαμος θὰ περιγράψῃ τὴν ἄφατον τραγωδίαν; Παραβαλλομένη πρὸς τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν, ἡ ἐν Σικελίᾳ θὰ εἴδειτο ὠχρὸν ἐπεισόδιον, ἐὰν μὴ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Θουκυδίδου εἶχεν ἀναγάγει αὐτὴν εἰς ἀνυπέβλητον σελίδα τῆς παγκοσμίου ἱστοριογραφίας.

Οἱ ἐπίσημοι ἀριθμοὶ ἔχουν τὴν ἀμείλικτον σκληρότητά των : 1.069.957 ψυχαὶ ἐξ Ἀνατολῆς, 151.892 πρόσφυγες πρὸ τῆς καταστρο-

φῆς. Ἡ ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν συνωμολογήθη διὰ τῆς συμβάσεως τῆς 30 Ἰανουαρίου 1923, ἠκολούθησε δὲ τὴν 24 Ἰουλίου ἡ Συνθήκη τῆς Λωζάννης. Δικαίως ἡ ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν ἐχαρακτηρίσθη ὡς «σατανικὴ ἐπινόησις» καὶ ὡς «μέθοδοι βάρβαροι», αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα¹.

Ἡ μεταπολεμικὴ Ἑλλάς ἀντεμετώπισε τεράστια προβλήματα, μεταξὺ δὲ τούτων ὀξύτερον ἀπέβη τὸ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων. Ἐκτὸς τῶν οἰκονομικῶν, τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν τεχνικῶν ἐπακολουθημάτων της, ἡ παλινόστησις καὶ ἡ ἐγκατάστασις τῶν πληθυσμῶν τοῦ ὑπερορίου Ἑλληνισμοῦ ἤσκησαν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς νέας κοινωνίας. Ὁ κλονισμὸς, τὸν ὁποῖον ὑπέστη τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ὑπῆρξε μέγιστος. Διὰ πρώτην φορὰν συνηντῶντο ἐπὶ τοῦ Ἑλλαδικοῦ ἐδάφους ἀδελφαὶ ὁμάδες, διαβίωσασαι ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας εἰς περιβάλλοντα φυσικὰ καὶ κοινωνικὰ διαφορώτατα. Ὅθεν πολύπλοκον ἀπέβη τὸ ἠθικὸν πρόβλημα τῆς ἐντάξεως τῶν ἐπηλύδων ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἀνασυγκροτουμένης πνευματικῆς κοινότητος.

Ἡ πτώσις τοῦ ἰδεώδους τῆς Μεγάλης Ἰδέας, αἱ ψυχικαὶ ἀποκλίσεις τῶν Ἑλληνικῶν ὁμάδων, αἵτινες βιαίως ἐκλήθησαν νὰ συντονίσουν διαφορετικοὺς ῥυθμοὺς ζωῆς, ἡ γενικωτέρα ῥευστότης τῶν μεταπολεμικῶν διεθνῶν σχέσεων — πάντα ταῦτα συνετέλουν εἰς τὸ νὰ δημιουργηθῇ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἔθνους βαθεῖα ἀνατροπή. Παρὰ τὴν ἀστάθειαν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀρρυθμίαν, παρατηρεῖται βαθεῖα ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κρίσις. Τὰ ἔθνικα θέματα — εἴτε ταῦτα προήρχοντο ἐκ τῆς λογίας παραδόσεως εἴτε ἐκ τῆς δημώδους — ἐγκατελείποντο, ἀκρίτως δὲ καὶ ἀταλαιπώρως ἐγίνοντο δεκταὶ καινοφανεῖς θεωρίαι καὶ ῥοπαί. Ὁ πνευματικὸς βίος ἐνεφάνιζε ἀσυνήθη ποικιλίαν μορφῶν καὶ ὑπέρμετρον κοσμοπολιτισμὸν, ὁ ὁποῖος δυσκόλως συνεβιβάζετο πρὸς τὰς δυνάμεις τῆς μεταπολεμικῆς κοινωνίας. Ὁ μεταβατικὸς χαρακτήρ τῆς ἐποχῆς διαπιστοῦται καὶ

1. Arnold Toynbee, *Le Monde et l'Occident*, ἐν Παρισίοις, 1953, σελ. 156 κέ.

ἄλλως, ἀλλὰ κυρίως ἐκ τῆς ἀσταθείας τῶν πνευματικῶν ῥοπῶν, ἐκ τῶν δισταγμῶν καὶ τῶν ἀναζητήσεων.

* * *

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν παντοίων τούτων ἀνατροπῶν καὶ ἀμφιταλαντεύσεων εἷς κόσμος ἀπέθνησκε καὶ εἷς νέος κόσμος ἐγεννᾶτο. Τὰ ἔθνη εἶναι πραγματικότητες ιστορικαί, ἀπορρέουσαι ἐκ τῆς ἐν τῷ χώρῳ συμβιώσεως, ἀναπτυσσόμεναι διὰ τῆς ιστορικῆς μνήμης καὶ τῆς παιδείας. Διὰ τοῦτο ὁ βίος των ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς ιστορικῆς παραδόσεως. Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ νεώτερον Ἑλληνικὸν Ἔθνος, διαβιῶσαν ὑπὸ συστήματα ποικίλα καὶ ὑπὸ διαφόρους καταστάσεις, ἐδέχθη γόνιμα τὰ σπέρματα τῶν ιστορικῶν παραδόσεων — παραδόσεων πολλάκις ἀντιφατικῶν, πάντοτε νομίμων καὶ συμφώνων πρὸς τὰς ἐγγενεῖς αὐτοῦ ιδιότητας. Διὸ καὶ ἀντιφατικαὶ ὑπῆρξαν αἱ ἐπιδιώξεις του. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή ἐπέφερε βιαίως τὴν κάθαρσιν. Ἀφιστάμενον τῶν οἰκουμηνικῶν αὐτοῦ ῥοπῶν, τὸ Ἔθνος ἠκολούθησε τὴν ὁδὸν τῆς τ ε λ ε ἰ ο υ π ό λ ε ω ς καὶ ἐκ τῶν ἐρειπίων ᾤκοδόμησε τὸ ἔθνικόν κράτος. Τὰ ἐλεεινὰ λείψανα τοῦ ὑπερποντίου Ἑλληνισμοῦ, τὰ ὁποῖα ὁ πόλεμος ἔρριπεν ἐπὶ τοῦ Ἑλλαδικοῦ ἐδάφους, ἀπέβησαν οἱ φορεῖς ἐκτάκτου ἀναγεννητικῆς δραστηριότητος. Ὦντως «τὸ χάσμα π' ἄνοιξ' ὁ σεισμὸς κ' εὐθὺς ἐγιόμισ' ἄνθη». Ἀρραγῆς ἐπετεύχθη ἡ ὁμοιογένεια τοῦ πληθυσμοῦ. Συνοικισμοὶ πολυάνθρωποι ἰδρῦθησαν, φέροντες τὰ ὀνόματα τῶν ἀπολεσθεισῶν πατρίδων. Ἐπρασίτισαν αἱ πεδιάδες καὶ τὰ ὄρη. Ἡ βιομηχανία προήχθη, κυρίως δὲ ἀνεπτύχθη ὁ ἀστικός βίος, ἀναρχικός μὲν καὶ ἄτυπος, δυνάμενος πάντως νὰ δημιουργήσῃ κοινωνικὰς ἀνακατατάξεις καὶ ἀποκρυσταλλώσεις. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς συμβιώσεως καὶ τῆς παιδείας αἱ ἑτερότροποι ἕξεις ἀμβλύνονται καὶ ἡρέμα ὁ πνευματικὸς βίος φέρεται πρὸς τὴν σύνθεσιν. Ὁ ιστορικός, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου εἶδε μετὰ συγκινήσεως καταρρέουσαν τὴν οἰκουμηνικὴν ἰδέαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μετ' ἴσης συγκινήσεως προσβλέπει νῦν πρὸς τὸ νέον τοῦτο ἔθνικόν κράτος.

Εἰς τοῦτο τὸ κράτος καὶ εἰς ταύτην τὴν κοινωνίαν ἀνῆκεν ἡ γενεὰ τῆς 28^{ης} Ὀκτωβρίου τοῦ 1940. Ἡ γενεὰ αὕτη εἶχε ἀνδρωθῆ ἔν τῷ μέσῳ τῶν ἐθνικῶν δοκιμασιῶν καὶ εἶχε κερδήσει εἰς ὠριμότητα. Ὁ πόλεμος, τὸν ὁποῖον ἀνεδέχθη, ἀπεκάλυψεν εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τὴν ὠρίμανσιν τῆς μεταπολεμικῆς κοινωνίας. Δὲν ἦτο ὁ μέγας ἀγὼν τοῦ 1940/41 ὡς οἱ προηγούμενοι. Ἐκεῖνοι ἦσαν πόλεμοι ἀπελευθερωτικοί, ἀναληφθέντες καὶ διεξαχθέντες ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ ἐθνικοῦ προγράμματος τῶν Ἑλλήνων. Οὗτος δὲν ἀπέβλεπεν εἰς ἐδαφικὰς διεκδικήσεις. Αἱ ἀξιώσεις προέκυψαν ἐκ τῶν ὑστέρων ὡς ἐπακολούθημα τῆς νίκης — ἐλάχισται ἄλλωστε παραχωρήσεις, ἐθνικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀναμφισβήτητοι, ἔναντι ὑπερτάτων θυσιῶν. Τὸν πόλεμον τοῦ 1940/41 δὲν ἐνέπνευσεν ἡ πικρία τῆς παλαιᾶς ἡττης οὔτε ἡ ἐπιδιώξις τῆς ἐπανορθώσεως. Οὐδὲν ἴχνος ἐκδικήσεως ἢ Μεσσιανισμοῦ.

Ἡ εἴσοδος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον ὑπῆρξε πρᾶξις λελογισμένη, κίνημα ὑγιοῦς αἰσιοδοξίας, ἀπόρροια βαθυτάτης πίστεως καὶ ἐκπλήρωσις ὑπερτάτου χρέους. Ἀποκρινόμενον νικηφόρως εἰς τὴν ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν, τὸ Ἔθνος ἔλαβε θέσιν ἔναντι τῶν μεγάλων ἰδεολογικῶν, πολιτικῶν καὶ πνευματικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἔφερεν εἰς τὸ μέσον ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ ὀλοκληρωτικὸς πόλεμος. Καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἔθνους ὑπῆρξε κρυσταλλίνη: ἀληθῆς ὁμολογία πίστεως καὶ κατάφασις ζωῆς. Μετὰ εἴκοσι καὶ ἕξ ἔτη — ἔτη σκληρῶν δοκιμασιῶν, πικριῶν καὶ ἀπογοητεύσεων — στρέφομεν μετ' εὐλαβείας τὸν νοῦν πρὸς τὰς παλαιότερας Ἑλληνικὰς γενεάς, αἵτινες διὰ τῶν θυσιῶν των εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τὰς δυσχωρίας τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παρεσκεύασαν τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἰδρῶσῃ τὸ μέγα τοῦτο μνημεῖον τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Ἀρετῆς.